

7. Баранчук В. В. Проблеми застосування психологічних знань при проведенні допиту. *Проблеми законності*. Харків, 2009. Вип. 101. С. 263–269.

8. Грошевой Ю. М. Психологическая экспертиза на предварительном следствии. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1970. Вып. 7. С. 122–128.

9. Циркаль В. В. Некоторые особенности тактики допроса с участием специалиста. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1981. Вып. 22. С. 52–54.

Надійшла до редакції 14.12.2018

SUMMARY

Pletenets V.M., Balyura A.O. Possibilities of the use of special knowledge during interrogation of minors. The article deals with features of the use of the special knowledge at realization of interrogation of minor persons. It is emphasized that without proper use of special knowledge, conducting interrogation in general and establishing psychological contact in particular, it is almost impossible to get positive results.

The effectiveness of the disclosure and investigation of crimes today is interdependent with the use of special knowledge, which greatly extends the cognitive capabilities of the investigator (prosecutor).

Interrogation is a complicated investigative (search) action, especially if the interrogated actors are, for example, minors, the elderly, victims of sexual crimes and convicted persons with temporary disorder of the psyche, etc. The psychologist contact with the specified categories of persons can help a specialist (teacher, psychologist or psychiatrist) to the investigator (prosecutor).

The article explores the use of special knowledge in establishing psychological contact during interrogation as a specialist. The analysis of organizational and procedural aspects of the use of special knowledge in establishing psychological contact during interrogation in a certain criminal proceeding is conducted.

The conclusions point out the importance of establishing psychological contact during the interrogation of juveniles. This will help obtain the maximum amount of evidence in criminal proceedings.

Keywords: special knowledge, use of special knowledge, investigation, interrogation of minor.

УДК 343.98

Калюга Т.О. ©

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-4-145-150

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Досліджено механізми регулювання та управління туристичної сфери. Розглянуто функції, умови та фактори розвитку туризму, його поняття та види, проаналізовано державну політику розвитку туризму. Розглянуто окремі фактори та обставини, що впливають на виникнення шахрайських проявів у сфері надання туристичних послуг.

Ключові слова: шахрайство, туризм, споживачі туристичних послуг, законодавче регулювання відносин у сфері туризму.

Постановка проблеми. Аналіз туристичного ринку показує, що Україна має об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку туризму, однак ринкові ризики, швидкі зміни економічної та соціальної ситуації в регіонах, недосконалість нормативно-законодавчої бази не сприяють тому, щоб Україна стала туристичною державою європейського рівня. Управління туристичною галуззю на сучасному етапі ринкових перетворень в Україні вимагає пошуку нетрадиційних підходів і нових поглядів. З моменту початку розвитку туристичної діяльності в Україні, поряд із цивільно-правовими відносинами, що врегульовані низкою нормативно-правових актів, стали вчинятися різноманітні незаконні дії. Водночас недосконалість законодавства та неадаптованість правоохоронних органів в умовах поступового переходу на ринкову модель правовідносин зумовили швидкість поширення правопорушень, у тому числі пов'язаних із застосуван-

© Калюга Т.О., 2018

ням обману та зловживання довірою при наданні туристичних послуг їх споживачам.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить, що окремі положення стосовно сфери туризму досліджувалися низкою вчених. Так, у публікаціях В.В. Хорошун, А.В. Дубової розкриваються методи управління туризмом; Н.Д. Свиридова свої дослідження присвячує управлінню розвитком регіонального туризму; О.А. Поліщук розглядає проблеми державного регулювання детінізації туристичного бізнесу. Питанням протидії шахрайству у сфері туризму приділяв увагу Л.М. Томаневич. Проте проблема шахрайства, пов'язаного із наданням послуг у сфері туристичного бізнесу, в науці криміналістиці є малодослідженою, і деякі аспекти потребують додаткового висвітлення у зв'язку із постійними змінами у правовому полі.

Метою статті є дослідження організаційно-економічних механізмів державного та регіонального регулювання туристичною сферою України, а також визначення їх ролі та впливу на виникнення шахрайських проявів.

Виклад основного матеріалу. Туризм як складний соціокультурний та історичний феномен з форми проведення дозвілля та способу заняття вільного часу поступово перетворився у фактор світового значення нового століття й тисячоліття. Туристичний бізнес можна справедливо вважати бізнесом XXI століття, тому що він є одним з найбільш динамічних і прибуткових серед усіх галузей світового господарства [1, с. 198]. Втім, криміналістичне дослідження злочинності у сфері надання туристичних послуг, а саме дій, пов'язаних із обманом та зловживанням довірою, неможливе без з'ясування поняття та характерних особливостей функціонування туристичної діяльності та вивчення його понятійного апарату.

Слід сказати, що сьогодні так і не отримав однозначного визначення термін «туризм», який має низку визначень і по-різному трактується не тільки окремими спеціалістами, але й в межах міжнародного простору.

Так, Законом України «Про туризм» туризм визначено як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає.

Між тим далеко не всі є прихильниками такого законодавчого визначення. Так, на думку Н.О. Сагалакової, дане визначення туризму дещо обмежене рамками і не розкриває усього різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків цього важливого соціально-економічного явища. Недоліками визначення поняття «туризм» у даному Законі є: ігнорування економічної сутності туризму; перелік видів туризму, які неможливо врахувати повною мірою у зв'язку з їх значною кількістю та постійною появою нових видів; категоричне твердження – «без здійснення оплачуваної діяльності» [2, с. 74].

Інші вважають, що туризм – це не просто тимчасовий виїзд особи з місця проживання з певною метою (такий підхід «розмиває» сутність туризму), а вид діяльності з виробництва і реалізації туристичного продукту для потреб туристів з використанням історико-культурного та природно-рекреаційного потенціалу країни [3].

Зокрема, Н. Фоменко трактує туризм як сукупність відносин, зв'язків і явищ, які супроводжують поїздки і перебування людей в місцях, які не є місцями їх постійного або довгострокового проживання і не пов'язаних з їх трудовою діяльністю [4]. На думку П.В. Макушева та В.М. Торяник, туризм – це діяльність із надання туристичних послуг, яка проводиться згідно із Конституцією України, Законом України «Про туризм», Ліцензійними умовами та іншими нормативно-правовими актами [5, с. 24].

Проаналізувавши наукові погляди, можна побачити, що більшість вчених у зміст поняття «туризм» покладає такі критерії, як: обов'язковість переміщення людини за межі місця свого постійного проживання; отримання задоволення і відпочинок як мета; тимчасовий виїзд; подорож не є трудовою, відповідність ліцензійним умовам та нормативній базі тощо. Між тим, у більшості визначень відсутня виробнича та споживча складова.

Отже, для повноти визначення туризму необхідно доповнити його виробничою складовою, включивши в поняття туризму об'єктивно існуюче виробництво послуг та товарів у сфері туристичного бізнесу. Саме вони забезпечують на світовому ринку туристичних послуг невід'ємну від попиту сторону – пропозицію. Єдність та взаємодія цих сторін – необхідна умова функціонування всього розмаїття зростаючого туристичного бізнесу в світі.

Але окремі дослідники стверджують, що туризму як галузі не існує, оскільки немає виробництва особливого продукту. На їхню думку, «лише незначна частка підпри-

ємств спеціалізується на виробництві товарів та послуг виключно для туристів, переважна ж їх частка займається задоволенням потреб місцевого населення» [6].

Ця точка зору не є обґрунтованою, оскільки туристична галузь має свій власний специфічний туристичний продукт. Відповідно до галузевого підходу туризм розглядається як самостійна галузь національної економіки, у межах якої створюється специфічний туристичний продукт, тобто товар або послуга для задоволення потреб осіб, які подорожують. Прихильником даного підходу виступає і Д. Соловйов, говорячи, що «туризм – сукупність соціально-економічних відносин, що на платній основі забезпечують потреби людини у відпочинку, лікуванні, забезпеченні професійних та інших цілей шляхом використання рекреаційних та історико-культурних ресурсів» [7, с. 83].

В розрізі цього фахівці з туризму упорядковану сукупність туристичних послуг, робіт і товарів визначають як туристичний продукт. Цей «туристичний пакет» повинен складатися як мінімум з двох або більше одиничних чи множинних туристичних послуг, робіт, товарів і засобів забезпечення, інших туристичних ресурсів, достатніх для задоволення потреб туристом в процесі із метою туризму [8, с. 106].

Водночас структура туристичних послуг являє собою інтегровану систему таких складових, як:

– основні послуги – це готельні послуги, послуги підприємств громадського харчування, транспортних підприємств;

– додаткові послуги – охоплюють екскурсійну діяльність, медичні та спортивні заклади, побутові послуги, телефон, пошту, послуги з прокату, страхування;

– супутні – послуги місцевого інфраструктурного комплексу.

При цьому, як наголошує С.І. Шупелюк, більш конкретний поділ послуг, що надаються в туристичній галузі, можна зробити, використовуючи ознаку участі суб'єктів господарювання у секторах виробництва, а саме:

1) галузі первинного циклу – передбачають послуги з перевезення споживачів, готельні послуги та послуги закладів харчування;

2) галузі вторинного циклу – посередники між виробниками послуг і споживачами – туристичні агенції, туристичні бюро, туристичні оператори;

3) галузі третинного циклу – підприємства, що надають послуги необхідні для функціонування перших двох секторів: страхові та юридичні компанії, банки, медичні установи, екскурсійні бюро, спортивно-оздоровчі та побутові послуги;

4) галузі четвертого циклу – це підприємства, що надають довідково-інформаційні послуги [9].

В розрізі цього П.В. Макушев та В.М. Торяник акцентують, що, з погляду господарської діяльності, інтерес представляють матеріальні та нематеріальні туристичні послуги. Іноді матеріальні послуги виступають у формі товару, їх головною характеристикою є те, що вони не обмежені кількісно [5, с. 27].

Наукові публікації вітчизняних та зарубіжних авторів з цієї проблематики свідчать, що більшість вчених наголошують на доцільності розгляду сфери туризму у двох аспектах:

– сфера туризму у вузькому розумінні, до якої входять галузі, що безпосередньо обслуговують туристів;

– сфера туризму в широкому розумінні як сукупність галузей обслуговування та матеріального виробництва, орієнтованих на ринок туризму [10, с. 7].

Говорячи про види туризму, слід зазначити, що у юридичній літературі погляди на їх класифікацію також істотно різняться.

Так, у нормативному варіанті, зокрема у Законі України «Про туризм», наведено такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний.

Звісно, ця класифікація не розкриває усіх видів та напрямів туризму. Крім того, більшість науковців вважає, що всі види туризму не можна змішувати за різними класифікаційними ознаками, а виділити за групами залежно від: мети поїздки, способу перебування, вікової групи та ін.

Класифікувати види туризму можна за різними ознаками, до найважливіших з яких належать: місце туризму, часові, територіальні характеристики, індивідуальні запити та фінансові можливості клієнтів. Так, в основу класифікації видів туризму деякі вчені пок-

ладають мету подорожі, мотиви, які викликають інтерес до певного виду туризму, та туристичні ресурси, що використовуються при певних видах туризму. Як і кожен продукт на ринку, туристичні послуги повинні орієнтуватися на споживання [11, с. 24-25].

У свою чергу, низка науковців не є прихильниками такого поділу, пояснюючи свою позицію тим, що всі види туризму за метою поїздки тісно переплітаються між собою і виділити їх у чистому виді не завжди можливо. Наприклад, діловий туризм може поєднуватися з екскурсійним або спортивним, етнічний – з релігійним, екскурсійний – з рекреаційним тощо [12, с. 37-39].

Так, зокрема, В.С. Ковешніков, О.С. Ліфіренко та Н.М. Стукальська види туризму виділяють за сферами:

– культурний або екскурсійний туризм, який охоплює собою відвідування історичних, культурних або географічних визначних пам'яток. Культурний туризм можна поділити на екскурсійний, музейний і науковий;

– рекреаційний і лікувально-оздоровчий туризм – поїздки в центри морського, гірського відпочинку або в місця з екологічно чистою і красивою природою для відпочинку і відновлення духовних і фізичних сил, чи перебування в санаторно-курортних, бальнеологічних та інших центрах з метою проходження лікувально-оздоровчого курсу;

– релігійний туризм – оснований на релігійних потребах людей різних конфесій. Релігійний туризм можна назвати найдавнішим видом, тому що його коріння сягає в незапам'ятні часи. Він має два основні різновиди: паломницький туризм і релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості.

В окрему групу науковці виділяють інноваційні види туризму, що поділяють на такі категорії: 1) ділової спрямованості (корпоративний або бізнес-туризм); 2) навчальний (освітній) туризм; 3) подієвий туризм; 4) екотуризм; 5) агротуризм; 6) активний і екстремальний туризм; 7) екзотичний, або пригодницький туризм; 8) нові види культурно-екскурсійного туризму; 9) хобі-туризм; 10) шопінг-туризм; 11) таймшер; 12) комбіновані тури [13, с. 39].

За віком та соціальною групою виділяють: дитячий, молодіжний, для дорослих, змішаний (сімейний), для осіб третього віку, для інвалідів тощо.

За територіальними ознаками виділяють такі види туризму, як внутрішньорегіональний, внутрішньодержавний та міжнародний туризм. Згідно із Законом України «Про туризм» до міжнародного туризму належать: в'їзний туризм – подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни. Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території.

Окремо можна виділити ще групу, в основу якої покладено часовий критерій перебування у подорожі: короткострокова подорож, довгострокова.

На нашу думку, різноманіття видів послуг, у тому числі й інноваційних, пов'язано із розвитком науково-технічного прогресу, а також високим ступенем конкурентоспроможності туристичних фірм, які надають такі послуги, що надає все нові можливості в організації туристичних подорожей.

Усе зазначене розмаїття видів туристичної діяльності потребує правильної організації та постановки бухгалтерського обліку, а також налагодженої системи внутрішнього контролю. У зв'язку з поєднанням різних галузей господарства на туристичному ринку виділяють досить велику кількість різних суб'єктів, що на ньому функціонують [5, с. 33].

Так, учасниками туризму є:

– споживачі – туристи, що споживають туристичний продукт у вигляді поодиноких або комплексних послуг, робіт і товарів;

– організатори туризму – індустрія відправки та індустрія прийому, в тому числі посередники – туроператори і турагенти. Останні достатньо чітко належать до категорії організаторів за суттю своєї діяльності, а підприємства туристичної індустрії (перевізники, засоби розміщення, харчування тощо) є виконавцями предметних елементів турпродукту – різноманітних послуг, робіт, а також продавцями товарів для туристів;

– держава, яка очікує податкових надходжень до бюджету від будь-яких видів діяльності, в тому числі від туристичної діяльності [14].

Безпосереднє здійснення туристичної діяльності на національному рівні відбувається під впливом елементів державного регулювання туристичної діяльності. Його

складовими є: нормативно-правові акти; сприяння просуванню туристичного продукту на внутрішньому та світовому туристичних ринках; захист прав і інтересів туристів та забезпечення їх безпеки; ліцензування і стандартизація в туристичній індустрії; сертифікація туристичного продукту; правила в'їзду та виїзду туристів з урахуванням інтересів розвитку туризму; виділення прямих бюджетних асигнувань; створення сприятливих умов для інвестицій; податкове регулювання; митне регулювання; надання пільгових кредитів; встановлення митних та податкових пільг суб'єктам туристичної діяльності; кадрове забезпечення; розвиток наукових досліджень; забезпечення картографічною продукцією тощо [4, с. 36-37].

Україна має об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму. Однак, попри запевнення окремих дослідників, що туризм в Україні став наблизитися до світового рівня, наша країна свій туристичний потенціал використовує явно недостатньо [15, с. 12].

У цьому контексті Д.О. Гетманцев зауважує, що фактично на вітчизняному туристичному ринку склалися умови, сприятливі для різного роду зловживань з боку суб'єктів туристичної діяльності, акцентуючи: «державна жодним чином – ні контрольними заходами, ні спеціальним наглядом, ні встановленими нормативами – не гарантує надійності й добросовісності туроператора, який акумулює в себе відразу десятки мільйонів зовсім не своїх гривень. Отримуючи такі колосальні кошти в управління, оператор чинить як сам собі знає, розпоряджається ними на свій розсуд» [16].

Все це призводить до збільшення кількості зловживань у різних проявах у сфері надання туристичних послуг.

В цьому розрізі А.В. Андрушко провів всебічний аналіз існування злочинності у сфері туристичного бізнесу і дійшов висновку, що спектр злочинів, вчинюваних у вказаній сфері, є дуже вузьким: зокрема, це діяння, передбачені ст. 149, 190, 191, 200, 212, 358, 366, 368 КК України. У процентному співвідношенні структура злочинності у сфері надання туристичних послуг має такий вигляд: 1) шахрайство (ст. 190 КК України) (92,34%); 2) підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України) (3,51%); 3) діяння, передбачені ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» і ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» КК України (1,43% і 0,48% відповідно); 4) службове підроблення (ст. 366 КК України) (0,96%); 5) торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК України) (0,96%); 6) незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України) (0,16%) [17, с. 36-37].

Виходячи з цього, можна дійти **висновку**, що серед всіх злочинів, вчинюваних у сфері туризму, абсолютну більшість становлять саме шахрайства. Між тим, в об'єктивній реальності кількість шахрайств, вчинюваних у сфері надання туристичних послуг, залишається латентною.

Бібліографічні посилання

1. Кучеренко В.С. Особливості та сучасні тенденції управління туристичною сферою. *Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету*: зб. наукових статей. 2016. С. 197-205.
2. Сагалакова Н.О. Концептуальна еволюція поняття туризму як соціально-економічного явища. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 2. Т. 2. С. 72-77.
3. Бажал І. Туризм у законі. *Дзеркало тижня*. 20 грудня 2002 р. № 49 (424).
4. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
5. Торяник В.М. Правове регулювання туристичної діяльності: навч. посібник / В.М. Торяник, П.В. Макушев; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. юриста України О.В. Негодченка. Дніпропетровськ: ВНПЗ «ДГУ», 2016. 256 с.
6. Марченко О.А. Сутнісне визначення галузі туризму з позиції регіональної економіки. *Новости научной мысли. Экономические науки*. 2014. URL: http://www.rusnauka.com/30_NNM_2014/Economics/13_177468.doc.htm.
7. Соловійов Д.І. Вдосконалення понятійного апарату теоретичного забезпечення функціонування туристичної сфери. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 4 (16). С. 82-88.
8. Мальська М.П. Менеджмент туризму / М.П. Мальська, В.В. Худо. К.: Знання, 2003.

388 с.

9. Шепелюк С.І. Туристичний продукт та туристична послуга: критерії розмежування понять. URL: <http://www.irbis.nbuv.gov.ua/cgi/irbis>.
10. Моран О.І. Розвиток туристичного ринку в економічній системі регіону: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 08.00.05 / Національна академія наук України. Львів., 2008. 22 с.
11. Muzychenko-Kozlovska O.V. Ekonomichne otsiniuvannia turystychnoi pryvablyvosti terytorii // Novyi Svit-2000. Lviv, Ukraine, 2012. P. 176.
12. Kyfiak V.F. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini. Chernivtsi: Knyhy-XXI, Ukraine, 2003. P. 300.
13. Ковешніков В.С., Ліфіренко О.С., Стукальська Н.М. Інноваційні види туризму // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 4. С. 38-44.
14. Биржаков М.Б. Введение в туризм: учебник для студентов высших учебных заведений. 8-е изд. М., СПб.: Издательский дом "Герда", 2006. 510 с.
15. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.
16. Гетманцев Д. Фінансово-туристичні піраміди // Дзеркало тижня. 21 червня 2013 р. № 22. URL: <http://gazeta.dt.ua/business>.
17. Андрушко А.В. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія / А.В. Андрушко, І.А. Нестерова, Ужгород: ТОВ «ІВА», 2016. 220 с.

Надійшла до редакції 26.12.2018

SUMMARY

Kalyuga T.O. Criminalics analysis of frauds in the sphere of providing travel services. The article is devoted to research of mechanisms of regulation and management of tourism sphere. The functions, conditions and factors of tourism development, its concepts and types are considered, the state policy of tourism development is analyzed. The concept of tourist product and tourist service is distinguished, their main common and distinctive features are revealed.

The problems of structuring tourist services are considered. The basic general and specific features that are inherent in tourist service are determined. Some factors and circumstances influencing the occurrence of fraudulent manifestations in the field of tourist services are considered.

It has been concluded that among all crimes committed in the field of tourism, the absolute majority is precisely fraud. Meanwhile, in the objective reality, the number of fraudsters committed in the provision of travel services remains latent.

Key words: *fraud, tourism, consumers of tourist services, legislative regulation of relations in the field of tourism.*

УДК 343.98

Почтова Є.С. ©

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-4-150-155

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАХОДИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ В УМОВАХ РИЗИКУ ІНФІКУВАННЯ ВІЛ/СНІДОМ ТА/АБО ТУБЕРКУЛЬОЗОМ

Проаналізовано організаційно-тактичні заходи підготовчого етапу проведення освідування. Висвітлено особливості їх здійснення з урахуванням ризиків зараження слідчого та інших учасників кримінального провадження ВІЛ-інфекцією/СНІДОМ та туберкульозом.

Ключові слова: *освідування, тактика, слідчі дії, туберкульоз, ВІЛ/СНІД, ризики інфікування.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день беззаперечним є існування ризику зараження ВІЛ-інфекцією/СНІДОМ та туберкульозом працівників правоохоронних орга-

© Почтова Є.С., 2018